

Rendhagyó gondolatok egy rendhagyó szótárról*

(Bart István: Angol–magyar kulturális szótár)

Mikó Pálné

Ennek a közelmúltban megjelent értékes – vö. még: hasznos, érdekes stb. – kötetnek a műfaján talán nem felesleges elgondolkodnom. Hogy ugyanis szótárt forgatok-e, s ha igen, milyet (egynyelvűt? értelmezőt?) ... Avagy inkább tömör lexikonhoz, kézi enciklopédiához, ill. ezek szerencsés elegyéhez jutottam? Lényege „mindössze” annyi, hogy nyelv- és civilizáció-érzékeny olvasóközönséghez szól, mégpedig az újszerű szerkesztés igényével.

Régi-új közhely utal rá, hogy igencsak változik körülöttünk a világ. Emiatt avul el bizonyos mértékig a környezetünk nyelvi tükrözését vállaló szótár, habár újabban jó néhány jelenik meg kiegészítve, javítva. Esetünk azonban nem a jól ismert kézikönyvek módosított változatára példa. Itt meghatározott rendeltetésű mű készült. Inkább ‘formabontó’, a szerzői előszó szerint ‘szokatlan’ megoldású. A múlt és a jelen kézfogása.

Nilván ennek a könyvnek a születésekor sem hiányoztak bizonyos dilemmák (pl. a tartalom, a terjedelem, a forma, a stílus meghatározásában). Szerencsére sikerült megfelelni az egyik legnehezebb feladatnak: kétfelé megfelelni. Más szóval, összegyűjteni a bemutatandó értelmezendő egységeket, egyaránt elkerülve a bőség zavarát és a szűk egyoldalúság csapdáit. Döntenie kellett a szerzőnek: mit tartson az anyagi és szellemi kultúra igazi csomópontjainak, mit minősítsen nélkülözhetetlennek és/vagy közlendőnek az angol életformára jellemző tárgyak, események, fogalmak közül.

Akár egzakt statisztikát is lehetne készíteni a kötetben fellelhető tárgykörökről, a szócikkek arányairól, hiszen nem utolsósorban éppen ezek az adatok szemléltetik az angol élet jellegzetességeit, sajátos konnotációit. Erre nem vállalkozom: „kíméletből” azonban, mintegy mutatóba, álljon itt kettő: ‘*Lord*’ 30 címszót vezet be, ‘*Royal*’ pedig 40 kezdőszava. Hadd ne számoljuk végig a rangok-címek-intézmények, művelődéstörténeti fontosságú események hosszú sorát.

Mivel jelen könyvismertetés óhatatlanul szubjektív, ezért – terjedelmi okokból – csak szelektált mennyiségű címszó mentén haladhat, némileg önkényes csoportosításra kényszerülve.

Igen széles spektrumot fognak át a főbb tárgykörök. Ott lesz közöttük a gyerekek világa éppúgy, mint az iskolarendszer: a szabadidő eltöltése meg a jogélet: idejétmúlt ruhadarab és a szélesen értelmezett gasztronómia: továbbá a

* Mikó Pálné 1999 tavaszán küldte el hozzánk recenziójának kéziratát. A kicsit megkésétt visszaemlékezés mellett ennek a feltehetően utolsó műnek a közlésével is szeretnénk tisztelni emlékének.

mindennapokhoz (ház-lakás-kert-háztartás) és az ünnepekhez (1. ez utóbbiak vallási-állami-„kereskedelmi” szerepét) kötődő ismeretek, az állandó és az ideiglenes egységben.

Sorra véve e nyersanyagot: tudnivalók olvashatók Micimackóról, mesékről, L. Carrol országaról és a rajzfilmek (*Sesame Street*, *Muppet Show*) figuráiról. A kiszámolók, mondókák, versikék ismert strófái – mindmegannyi bizonyítéka a generációkon átívelő hagyományoknak.

Az oktatásügy fontosságát az iskolatípusok, vizsgák ismertetése bizonyítja. A mennyiségi adatokon kívül szociológiai aspektusokkal találkozunk, valamint – óh, jaj! – tekintélyes számú rövidítéssel (pl. GCSE).

Kedve szerint, lehetőleg tevékenyen, okosan, kellemesen tölti szabadidejét az angolok jó része, – jelzi szótárunk. Tájékoztat a kedvelt sportágakról. Mi több, meg is magyarázza a vadászat és a horgászás, valamint a *póló*, *krikett*, *box*, *rugby* játékszabályait, rejtelmait. Azt is, hogy mi a *hockey*, a *bowling* és a *curling* érdekessége. Nehogy aztán a marslakó értetlenségével hüledezzünk valamelyik szigetországi mérkőzés közvetítése idején. Hiszen a futball, a tenisz és a golf európai szakértője aligha ért a többihez.

A szórakozást kedvelő angol közönség népszerű színházai, szerzői és színészei éppúgy nem maradhattak ki a listából, mint a hangversenytermek, múzeumok, könyvtárak, képtárak, ill. a jeles alkotóművészek – szobrászok, festők – megnevezése, tömör jellemzése. Az otthonülőkről sem feledkezik meg az útmutatás, amikor pl. a „magas nézettségű” rádió- és tévéműsorok, valamint játékok, társasjátékok, kártyázás és egyéb kedvtelések ismertetésével gazdagít.

Megtudjuk, immár okos szótárforgatóként, hogy mi a *különbőség* ‘*solicitor*’, ‘*barrister*’, ‘*attorney*’ és ‘*lawyer*’ között. Eligazodunk a bíróságokon, számos igazságszolgáltatási és közigazgatási eljárás útvesztőiben.

A többi területre lépve, emitt a divatot (a régit meg az újat) vetíti elénk a szerző, amott pedig az angol reggelit. Hát a másik? az a bizonyos, hm, igen, a kontinentális? Arról miképp vélekedjünk? A kannákról, csuprokról, edényekről? Narancsdzsem és sör hányféle akad? Gasztronómiai meglepetésekkel bőven szolgál az angol konyha. Hogy a magyar ízekhez szokott szótárírót a szokatlanabbja elmarasztaló (értsd: szelíden bíráló) megjegyzésre készíti, azt igazán nem veszi rossz néven az esetleg meghökkenő, de szótárától szerencsére némileg felkészített olvasó. Főleg az, aki megkóstolja az egyes fogásokat, vagyis „kipróbálás céljából” nemcsak pudingot eszik.

Ideje rátérnem az ún. „nagyon angol” jellegzetességekről számot adó szócikkekre. Önmagáért beszél az angol életformát idéző tematika. Ezért lett terjedelmesebb taglalású „a” *tea*, „a” *klub*, „a” *pub*, „a” *parlament*. Arányuk szembeötlő, de hát éppen a mindennapok gyakorlatában elsődleges a szerepük, aminthogy mindezeket tükrözi az a tényleges országismeret, amely részletesebb képet ad az ‘*Oxbridge*’ evezőversenyekről, koronázásról, őrségváltásról, a naptár jeles mozzanatairól. Semmiképpen nem mellőzhetően pedig a pénzről és a politizálásról.

A bankok, a tőzsde, az adófizetés fogalmköréhez illeszthető az áruházlán-cok, a vásárlás, a reklámok és a mértékek szó- és kifejezésállomány. Ugyanezért kapnak helyet a legismertebb márkanevek, a presztízsertékű üzletek, ill. a „fontos” londoni utcák és terek, szállodák és éttermek, immár fogalomná vált kon-

notációikkal. Említ ezenkívül idevonatkozó vidéki településeket is, a híresebbjéből. Ahol pl. nyaralni illik, egy-egy jeles filmet forgattak, neves személyiség született.

Politikai élet? Igen. A beszélgetések első számú témája? Majdnem. De rögtön az időjárás után következik. Az uralkodóház családi eseményeit nem kevésbé indokolt ismerni, mint a parlamenti pártok hagyományait, a skót és az ír viszonyokat, klasszikussá vált politikai nyilatkozatokat. Részletező magyarázatokat kell fűznie szótárunknak az egyes sajtóorgánumok arculatához, valamint az angol élettől alig elválasztható tudnivalókhöz (egyház, katonaság, kitüntetések).

Mások a szokások. Ezért esik szó róluk. Az ablaknyitás, az ágyazás, a vasárnapi program igencsak eltér a mienktől. Azt sem árt tudni, hogy babonáink sem egyformák, hogy más fajsúlyú az egyes hajótípusok, vonatok ismertsége, de még a zászlójeleké is. Tartalmazzon-e ilyenén adatokat a kulturális szótár? Mindenképpen. „Csupán” azért, mert részei az angol ember gondolat- és érzelemvilágának. Mert beszél róluk. A szótár magyar használója viszont főleg olvasmányélményei során barátokzik meg ezekkel a „tipikus” elemekkel.

Aki pedig rövidebb-hosszabb ideig közöttük él (mint pl. a kötetben huszonvalahány megjegyzésével idézett Mikes György), annak észre kell vennie, hogy bizony másképp szólal meg az angol, mint mi. Nekünk valahogy túlzottan mértéktartónak tűnik. Ha dicsér, ha kér, ha ellenez, ha helyesel, ha otthonát, hobbiját, állatait említi, valamiféle kételkedésbe oltott, bizonytalanságot érzékeltető udvariasságát érezzük. A lefelé fokozás, a kevés gesztus (még kézfogás is ritkán!) sajátos illemtanát követi, derűjében és mérgelődésében is. A gentleman képét rajzolja elénk a szótár. Talán egy kicsit meg is akar tanítani rá.

Végül: még egy recenzensi szempontot írok ide ... Helyeslem a nyelvi és irodalmi tudnivalók beiktatását. A szerző nem mond le arról, hogy betekintsünk gyűjteményébe: imák, szólások, idézetek, mitológiai utalások szerepelnek példatárában. Írók és költők műveihez vezet el. Hogy jobban értsük „üzenetüket”. A nyelvhasználat kiegészítő sávjaiból a kecskerímet és a titkos nyelvek egyikét (visszafelé olvasott szó, vö. francia *'verlan'*) mutatja be, s szívesen időz el dalszövegeknél, sőt olykor etimológiáknál is. Tanulságos szembeállításai nem csak nyelvek, pl. angol-magyar, angol-USA viszonylatban.

Összefoglalva: főképpen a kötet tartalmára és értékeire igyekeztem figyelni. Hibát, sajtóhibát alig találtam. (Pl. nincs kifejtve *'costermongers'*, *'situation'* utalása.) Tapasztalatom, hogy többnyire a szerző szabja meg írása jellegét, válogatása mélységét. E biztonságából fakad hitelessége. S még valami: könyve ezúttal úgy segíti az interkulturális kapcsolatokat, hogy – mögöttesen, szemérmatosan – be is vallja: szereti az angolokat, világukat, kultúrájukat.